

СПЕЦІАЛЬНІ ПРОЦЕДУРИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЛИТВИ ТА ВПЛИВ НА НИХ ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В. ВЕБРАЙТЕ

*Ph.D., доцент кафедри приватного права
Вільнюського університету
(Литовська Республіка)*

Новий Цивільний процесуальний кодекс Литви [1] (далі – ЦПК, Кодекс) набув чинності у 2003 р. За 14 років існування до нього декілька разів вносилися істотні зміни. До того ж на тлумачення правових норм Кодексу вплинула судова практика Верховного Суду Литви. Важливо зауважити, що він підготовлений на основі переважно ЦПК Австрії і є так званим соціальним цивільним процесом. Вважається, що однією з тенденцій цивільного процесу в Литві є виокремлення великої кількості спеціальних процедур, регламентованих ЦПК. Диференціація цивільного судочинства, тобто коли конкретна процедура застосовується до розгляду і вирішення справ визначених категорій, є способом прискорити і зробити більш економічно доцільним провадження у справах цих категорій за допомогою використання різних засобів прискорення [2, 186].

У статті ми розглянемо спеціальні процедури, які найбільш поширені в Литві: наказне провадження; документарна процедура; процедура вирішення дрібних позовів; процедура вирішення

справ щодо державних закупівель і групові (або колективні) позови. На спеціальні процедури в Литві опосередковано впливає право Європейського Союзу (далі – ЄС), оскільки регламенти ЄС застосовуються тільки до справ, які мають транскордонний характер. Однак ми намагатимемося наголосити на особливостях спеціальних процедур, які найбільш схожі до тих, що запроваджені регламентами ЄС. Існують також спеціальні процедури для розгляду сімейних або трудових спорів, але вони мають різні цілі, а їхнє правове регулювання істотно відрізняється від спеціальних процедур, що впроваджені з метою прискорення розгляду цивільної справи, тому в цій статті вони не досліджуються.

Наказне провадження

Процедури видачі судових наказів про сплату¹ набули поширення у Литві як популярний засіб, спрямований на те, щоб прискорити ухвалення рішення про відшкодування заборгованості, яка не оспорюється боржниками. Згідно зі статистичними даними про роботу судів першої інстанції в Литві, у 2016 р.

¹ Судовий наказ називається наказ про сплату грошових коштів або наказ про сплату.

46 296 цивільних справ із загальної кількості 206 498 справ завершилися шляхом видачі судових наказів; цей показник становив, відповідно, 49 760 справ із загальної кількості 196 723 справ у 2014 р., та 46 843 справи із загальної кількості 181 877 справ у 2012 р.¹

Провадження із видачі судового наказу з'явилися у цивільному процесі Литви на початку 1999 р. Сьогодні такі накази можна використовувати тільки для вирішення вимог грошового характеру, що підкріплені доказами, які випливають із договірних зобов'язань. У такому випадку застосовується поетапна процедура: на першому етапі до видачі наказу про оплату боржник має бути поінформований належним чином. З часу прийняття нового ЦПК було закріплено одноетапну процедуру видачі судових наказів майже для всіх грошових вимог, що цілком відповідає положенням процедури про видачу Європейського судового наказу [4]², що діє в ЄС. Це пояснюється тим, що обидві процедури є одноетапними і великою мірою нагадують наказне провадження австрійського стилю. Однак в Австрії наказне провадження є обов'язковим, тоді як у Литві та ЄС — ні, і застосовується тільки за бажанням кредитора; не існує обмежень щодо розміру вимог, з якими кредитор може звернутися у порядку наказного провадження. Але з 1 липня 2017 р. діють обмеження на розмір відсоткових ставок для споживчих спорів.

Крім того, у Литві не застосовується вимога щодо підкріплення доказами заяви про видачу судового наказу і заперечень боржника. Для того щоб зробити застосовний судами підхід більш одноманітним і перебороти схильність судів вимагати подання доказів, у 2011 р. до ЦПК були внесені зміни, які прямо вказували, що заява на видачу наказу про оплату не супрово-

джується жодними доказами. За прикладом процедури видачі Європейського судового наказу, передбаченого Регламентом ЄС № 1896/2006, потрібний лише опис доказів, що обґрунтовують позовні вимоги.

У Литві, а також згідно з Регламентом ЄС № 1896/2006, застосовуються стандартні форми. Останні сприяють ефективнішій автоматизації обробки документів, що використовуються у цьому провадженні.

Для сприяння застосуванню такої швидкої процедури у ЦПК визначено, що за заяву про видачу наказу про оплату стягується офіційний судовий збір — 25 % від суми, що має бути сплачена за розгляд позову в суді у межах позовного провадження, але не менше 10 євро.

Документарна процедура

У статтях 424–430 ЦПК закріплено процедуру, яка називається документарною і є дуже подібною до німецької процедури *Urkundenprozess*. На практиці вона рідко використовується і не має істотної ваги для цивільного процесу в Литві (приблизно 1,5 % від всіх цивільних справ). Таку ситуацію можна пояснити тим, що сторони переважно звертаються до наказного провадження, якщо вимога є відповідною та обґрунтованою. Також варто зазначити, що зазвичай така документарна процедура може застосовуватися для спірних цивільних справ. ЦПК передбачає, що позов, предметом якого є грошова вимога, присудження рухомого майна або цінних паперів, або вимоги, пов'язані з орендою нерухомого майна у зв'язку з виселенням орендаря, можуть бути вирішені за заявою позивача за допомогою документарної процедури, за умови, що всі вимоги ґрунтуються на допустимих документарних доказах.

Офіційний судовий збір, що стягується за заяву, подану у порядку документарної процедури, становить

¹ Звіти про слухання цивільних справ судами першої інстанції див. за посиланням: [3].

² Регламент (ЄС) № 1896/2006, яким створюється Процедура видачі Європейського виконавчого листа [4].

половину суми, яка мала бути сплачена за розгляд позову в суді в порядку загального позовного провадження, але не менше 10 євро.

Після визначення наявності підстав для задоволення заяви згідно з наданими доказами, суд ухвалює попереднє рішення. Заперечення відповідача щодо поданої заяви і попереднього судового рішення мають подаватися у письмовому вигляді впродовж двадцяти днів із дня вручення попереднього судового рішення. Заперечення відповідача мають відповідати загальним вимогам, бути обґрунтованими і спиратися на конкретні докази.

Позивач має право впродовж чотирнадцяти днів із дня направлення судом відповідних заперечень подати відзив на заперечення відповідача, у ньому вказати інші причини в обґрунтування своїх вимог, і подати нові докази, зокрема й у недокументарній формі. Документарна процедура не передбачає можливості зміни предмета або підстави позову чи збільшення суми позовних вимог у документарному порядку. Висловлювалися деякі сумніви щодо того, чи не потребує чинна документарна процедура певних корегувань [5, 203]. Однак зміни до ЦПК поки що не змінили існуючу документарну процедуру.

Процедура вирішення дрібних спорів

Процедура вирішення дрібних спорів була запроваджена в цивільному процесі Литви в новому ЦПК у вигляді так званої німецької моделі вільного процесу [5, 169]. Згідно зі ст. 441 позови з вимогами розміром менше, ніж 2 000 євро (до 1 липня 2017 р. — 1 500 євро) розглядаються відповідно до положень врегулювання спорів, якщо іншого не передбачено у цій статті. У зазначеній процедурі мета прискорення провадження досягається двома способами: а) шляхом надання суду

свободи вибору щодо форми та порядку розгляду справи; б) шляхом застосування спрощеної процедури ухвалення судових рішень. Суд може передусім вирішити, розглядати дрібний спір у порядку письмової або усної процедури. Але на вимогу хоча б однієї зі сторін у справі, вона буде розглядатися в усній формі. Суд також може ухвалити рішення не проводити підготовчий етап у такій цивільній справі. Спрощення процедури дрібних спорів вплинуло і на спрощення рішення суду, його структури.

Можна стверджувати, що на практиці процедура вирішення дрібних спорів застосовується не дуже часто, навіть якщо судді заявляють, що вони намагаються це робити. На думку автора, така процедура легка в застосуванні й може забезпечити гарні результати у прискоренні цивільного судочинства та економію коштів як сторін спору, так і державних коштів. У Литві процедура вирішення дрібних спорів, звичайно, не залежить від положень Регламенту ЄС № 861/2007, яким була запроваджена процедура вирішення дрібних спорів в ЄС¹. Ця процедура ЄС є факультативною, рішення про її застосування чи незастосування залишається за заявником. Крім того, для такої процедури використовуються спеціальні форми. Спільною рисою національної процедури та процедури ЄС є постійні спроби підвищити межу розміру вимог для випадків, коли може бути застосована така процедура. Починаючи з 14 липня 2017 р., Регламентом ЄС № 861/2007 цю межу визначено на рівні 5 000 євро. Литовські науковці-правники та Міністерство юстиції не мали на меті збільшувати розмір вимог для позовів, які в більшості вважаються дрібними. Крім того, норми цивільного процесу Литви та Регламент ЄС № 861/2007 дають можли-

¹ Регламент (ЄС) № 861/2007 Європейського Парламенту та Ради від 11 липня 2007 р., яким впроваджується процедура ЄС для дрібних позовів [6].

вість, а також спонукають до використання сучасних технологій для проведення засідань таких цивільних справ у більш швидкий спосіб і з меншими витратами.

Спеціальна процедура врегулювання спорів щодо державних закупівель

Одна з особливостей цивільного процесу Литви полягає у тому, що, починаючи з 2011 р., у ЦПК запровадженій особливий порядок врегулювання спорів щодо державних закупівель. На такий правовий режим опосередковано вплинуло й законодавство ЄС, оскільки процедури державних закупівель регулюються законодавством ЄС широко і дуже детально, що призводить до виникнення великої кількості різних спорів. До 2011 р. литовські суди (особливо суди апеляційної інстанції) були перевантажені такими спорами, а строки розгляду таких справ були досить тривалими. Законодавець вирішив запровадити особливу процедуру для розгляду справ щодо державних закупівель із досить суворими правилами.

Сутність такої процедури полягає у наданні всієї необхідної інформації сторонам із використанням лише електронних засобів; також має бути забезпечено можливість застосовувати позасудові засоби і врегулювати спір повністю або частково до моменту подання позовної заяви.

У 2011 р. найбільш важливою поправкою щодо таких справ стало запровадження письмової процедури. Сторони можуть звернутися з клопотанням щодо проведення усного засідання, але задовольняти його не є обов'язком суду. Крім того, більш короткими, порівняно зі звичайною практикою, є строки оскарження рішення суду першої інстанції та подання касаційної скарги. Для подання апеляції встановлений 14-денний строк, а для касаційної скарги цей строк ста-

новить один місяць. У звичайному порядку розгляду цивільної справи сторона може подати апеляцію впродовж тридцяти днів із дати ухвалення рішення суду першої інстанції, а касаційна скарга може бути подана впродовж трьох місяців із дати набуття чинності *res judicata* рішенням чи ухвалою, яка оскаржується.

На практиці майже в усіх випадках справи про державні закупівлі розглядаються у порядку письмової процедури, і досить часто це викликає незадоволення юристів. Крім того, одним із трендів, характерних для судового процесу з державних закупівель, є те, що офіційні судові витрати завжди зростають, особливо в цьому році, починаючи з 1 липня.

Групові (колективні) позови

На початку 2015 р. у цивільному процесі Литви відбулася важлива подія — набуття чинності нових змін до ЦПК, які запроваджують групові (колективні) позови. Це відбулося також під впливом законодавства ЄС, зокрема, Рекомендації щодо загальних засад забезпечувальних і компенсаторних механізмів колективного захисту у державах — членах ЄС стосовно порушення прав, наданих законодавством ЄС [7]. Ця Рекомендація має на меті забезпечити послідовний горизонтальний підхід до регулювання колективних позовів у ЄС без гармонізації систем держав — членів ЄС. У різних галузях, де законодавство ЄС надає права фізичним і юридичним особам, мають бути доступні національні механізми правового захисту, а саме: у галузі захисту прав споживачів, конкуренції, захисту навколишнього середовища і фінансових послуг.

Литва вирішила запровадити зазначений механізм групового (колективного) захисту і забезпечити можливість подання такого позову для всіх цивільних спорів. Інститут групового (колективного) позову виник як організацій-

на та адміністративна форма розв'язання проблем індивідуального цивільного процесу [8, 17]. Була створена так звана система *opt-in* — за принципом обов'язкового висловлення власної волі. Це означає, що потенційні позивачі мають прямо заявити про свій намір створити групу і брати участь у провадженні за груповим позовом. За системою *opted-out* всі потенційні заявники у справі долучаються до колективного позову і, відповідно, рішення за відсутності їхньої відмови брати участь у провадженні.

На практиці групові позови не є поширеними, оскільки застосування цього інституту пов'язано з багатьма проблемами. Протягом двох років після ухвалення зазначених вище змін, у литовські суди не було подано жодного групового позову по суті. Було декілька спроб, але в підсумку вони були відхилені судами. Така ситуація виникла тому, що законодавством встановлено надзвичайно формальну процедуру для групового позову. При цьому формальними, але дійсно розумними і здійсненними вимогами, є такі: а) спочатку спробувати процедуру позасудового врегулювання, проінформувати відповідача про можливість подання групового позову та дочекатися його реакції; б) у такому випадку необхідно користуватися послугами юриста. Стандартна вимога також полягає у тому, що група позивачів має складатися принаймні з 20 осіб. Є й інші, дуже необґрунтовані вимоги, через які суд може визнати груповий позов неприйнятним практично у будь-якому випадку. Наприклад, у позовній заяві для групового позову необхідно доводити, що він є більш ефективним і доцільним способом вирішення спору, аніж індивідуальні позови. Крім того, група позивачів повинна мати адвоката і представника. Це може бути, наприклад, профспілко-

ва організація або асоціація споживачів. Проблема полягає у тому, що за законом представник повинен мати досвід роботи з груповими позовами, а також певний рівень репутації. На підставі цієї правової норми суд має всі можливості відхилити будь-які групові позови.

Однак ми сподіваємося, що в найближчому майбутньому законодавець усвідомить такі недоліки інституту групових позовів у Литві і спробує їх вирішити. Належне функціонування такої процедури може забезпечити право на захист у випадках масових порушень законодавства, а також скоротити тривалість цивільного провадження і гарантувати однорідність прецедентного права в ідентичних або подібних випадках.

Підсумовуючи, варто зазначити про таке.

У Литві існує велика кількість спеціальних процедур (наказне провадження, документарна процедура, процедура вирішення дрібних спорів, груповий (колективний) позов), які регулюються ЦПК. Наказне провадження, як і в більшості інших держав — членів ЄС, є найпопулярнішою зі спеціальних процедур. Як правило, на ці процедури лише опосередковано впливає законодавство ЄС, оскільки регламенти ЄС застосовуються тільки для справ із транскордонним елементом.

На практиці процедура вирішення дрібних спорів може використовуватися частіше, і таким чином тривалість цивільного провадження може бути скорочена, а кошти держави і сторін — заощаджені.

Під впливом законодавства ЄС у цивільний процес Литви запроваджено груповий (колективний) позов. Для популяризації цього інституту слід змінити низку формальних вимог, що застосовуються для такої процедури.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Lithuanian Code of Civil Procedure* // Valstybės žinios. — 2002. — № 36-1340.
2. *Brazdeikis A.* Asmens teisės į civilinės bylos išnagrinėjimą per protingą laiką sąlygos / A. Brazdeikis, V. Nekrošius, R. Simaitis, V. Vėbraitė. — Vilnius, 2016.
3. *Lietuvos Teismai* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>
4. *Regulation (EC) № 1896/2006 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 creating a European order for payment procedure* // O.J. — 2006. — L 399. — P. 1–32.
5. *Norkus R.* Supaprastintas civilinis procesas / R. Norkus. — Vilnius : Justitia, 2007.
6. *Regulation (EC) № 861/2007 setting up a European Small Claims Procedure* // O.J. — 2007. — L 199. — Pp. 1–22.
7. *EU Commission Recommendation of 11 June 2013 on common principles for injunctive and compensatory collective redress mechanisms in the Member States concerning violations of rights granted under Union Law* // O.J. — 2013. — L 201. — Pp. 60–65.
8. *Brazdeikis A.* Grupės ieškinys kaip civilinio proceso spartinimo priemonė / A. Brazdeikis, V. Nekrošius, R. Simaitis, V. Vėbraitė. — Teisės, 2016. — 98 p.

Вебрайте В. Спеціальні процедури в цивільному процесі Литви та вплив на них законодавства Європейського Союзу

Анотація. У статті розглянуто спеціальні процедури, які найбільш поширені в Литві: наказне провадження; документарна процедура; процедура вирішення дрібних позовів; процедура вирішення справ щодо державних закупівель і групові (або колективні) позови. Як зазначається, однією з тенденцій цивільного процесу в Литві є виокремлення досить великої кількості спеціальних процедур, регламентованих Цивільним процесуальним кодексом Литви. Диференціація провадження, коли певна процедура застосовується до справ визначених категорій, є способом прискорити і зробити більш економічно доцільним розгляд та вирішення справ цих категорій за допомогою використання різних засобів прискорення. Автор пояснює, які спеціальні процедури є найпопулярнішими і чому, а також які проблеми виникають під час їхнього застосування. Крім того, наведено стислий огляд Регламенту Європейського Союзу щодо вирішення дрібних спорів.

Ключові слова: цивільний процес Литви, спеціальні процедури, право Європейського Союзу.

Вебрайте В. Специальные процедуры в гражданском процессе Литвы и влияние на них законодательства Европейского Союза

Аннотация. В статье рассмотрены специальные процедуры, которые наиболее распространены в Литве: приказное производство; документарная процедура; процедура решения мелких исков; процедура рассмотрения дел о государственных закупках и групповые (или коллективные) иски. Как отмечается, одной из тенденций гражданского процесса в Литве является выделение достаточно большого количества специальных процедур, регламентированных Гражданским процессуальным кодексом Литвы. Дифференциация производства, когда определенная процедура применяется к делам установленных категорий, является способом ускорить и сделать более экономически целесообразным рассмотрение и решение дел этих категорий посредством использования различных средств ускорения. Автор объясняет, какие специальные процедуры являются самыми популярными и почему, а также какие проблемы возникают при их применении. Кроме того, приведен краткий обзор Регламента Европейского Союза по решению мелких споров.

Ключевые слова: гражданский процесс Литвы, специальные процедуры, право Европейского Союза.

Vebrayte V. Special Procedures in Lithuanian Civil Procedure and Impact of European Union Law on them

Annotation. This article deals with special procedures, which are the most popular in Lithuania: payment (court) order, documentary procedure, small claims procedure, cases on public procurement and group (or class) action. It is said that one of the tendencies of Lithuanian civil procedure is quite a huge number of special procedures regulated by the Code of Civil Procedure. The differentiation of proceedings when a specific procedure applies to cases of certain categories is a way to speed up and to make proceedings more economical the proceedings of these categories through various acceleration means. The author explains in the article which special proceedings are more popular than other and why, also that problems arise applying these procedures. EU Regulation on some procedures are also discussed shortly.

Key words: Lithuanian Civil Procedure, special procedures, Law of the European Union.